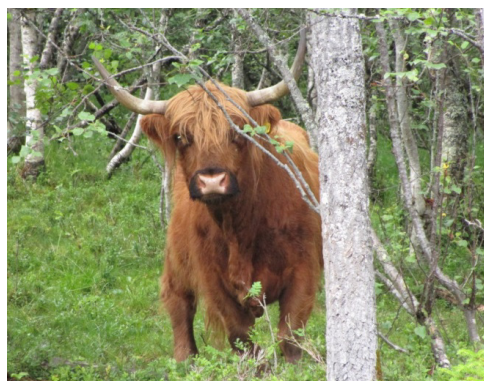
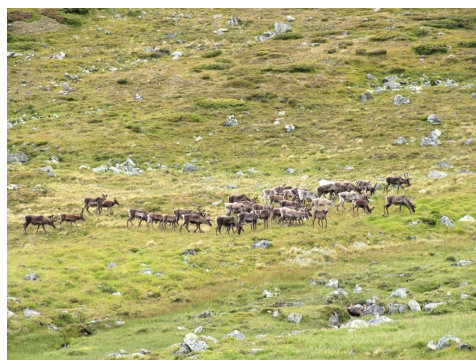

Beitebruksplan for Vang kommune 2019-2023

Innhold

1.0	Innleiing	3
1.1.	Målsetjingar	3
1.2	Bruken av beitebruksplanen	4
2.0	Historie og fakta	4
2.1	Jordbruksareal	5
2.2	Skogbruket	6
2.3	Dyretalet dei siste 20 åra	7
2.4	Reindrift	8
2.6	Støling	8
2.5	Organisering og tilsyn	9
2.6	Hjortevilt	12
3.0	Beitebruken sitt omfang og verdi	12
3.1	Bruken av arealet	12
3.2	Beitevanar	13
3.3	Brukarinteresser i utmark	14
3.4	Verdsetting av utmarksbeite	15
3.5	Beitegrunnlag og beitekapasitet	16
4.0	Bevaring og utvikling av kulturlandskap og biologisk mangfald ved beiting	20
5.0	Aktuelle lover og forskrifter	20
5.1	Beiteloven (Lov om ymse beitespørsmål av 1961)	21
5.2	Gjerdeloven (Lov om grannegjerde av 1961)	21
5.3	Forskrift om hald av og bandtvang for hund, Vang kommune, av 03.05.2018	22
5.4	Beiterett	22
6.0	Problemstillingar og tiltak	23
6.1	Hytteområder	23
6.2	Rovvilt	24
6.3	Manglande og dårlege gjerder	26
6.4	Jakt og jegerinteresser	27
6.5	Laushund	27
6.6	Attgroing	28
6.7	Storfe i utmark	28

6.8	Interessemotsetningar ved bruk av beiteområda	29
6.9	Radioaktivitet og nedføring på husdyr	30
6.10	Dyremerking	30
6.11	Dyrevelferd	31
6.12	Sjukdomar på beite dyr	31
6.13	Samarbeid med andre næringer/organisasjoner	32
6.14	Turke.....	33
6.15	Organisering av beitelag.....	33
7.0	KARTDEL.....	33

1.0 Innleiing

Beitebruksnæringa er Noregs største utmarksnæring, nest etter skogbruket. Målt i areal. Men beitebruken er ikkje alltid fokusert eller forvalta i tråd med dette. Beitebruksplanen skal være eit verktøy for framtidig, rasjonell beitebruk. Formålet med ein slik plan er å dokumentere beitebruken slik den blir dreve.

Den skal bidra til å synleggjera verdiskapinga denne verksemda står for, og skape grunnlag for ein god og oppdatert forståing for beitenæringa hjå politikarar, forvaltar og samfunnet omkring.

Målet ,ed irabeiding av planen er å skape ei forståing for fleirbruk av utmark, samt regler og målsetningar for beitebruken framover.

Piangruppe:

Organisasjon	Medlem
Austvang Beitelag	Andris Kongslie
Høre Beitelag	Jon Hålie
Vang Beitelag	Inga Bøe
Øye Beitelag	Ivar Eltun
Vang Kommune v/landbrukskontoret	Wenche Søndrol
Fram tamreinlag	Hallgeir Opdal
Filefjell tamreinlag	Asgrim Opdal

Beitebruksplanen er utarbeidd som ein temaplan for beitebruk som skal rullerast etter 5 år. Den har dermed ikkje rettskraft som plan etter plan- og bygningslova. Beitebruksplanen vil leggje grunnlag og premisser for kommunen si øvrige planlegging. Dermed kan ein føresjå arealkonfliktar tidlig i planarbeidet, i staden for å foreta einskild vurdering etter kvart som konfliktane oppstår. Beitebruksplanen vil være eit nyttig reiskap i kommunen sitt planarbeid og i samband med andre politiske avgjerder som rører ved utmarksområda og bruken av ressursane her.

Beitelaga har teikna inn sine anlegg på grunnlagskarta, medan landbrukskontoret har take seg av skrivearbeidet.

Landbruksnæringa med beitelag og tamreinlag i ryggen ynskjer beitebruksplanen vedteken i kommunestyret som ein sektorplan som ein del av kommunedelplan for Vang kommune. Erfaringa frå andre kommunar som har ein beitebruksplan er at dette er eit svært nyttig styringsreiskap.

1.1. Målsetjingar

Beitebruksplanen har fire hovudmål:

- Beitebruksplanen skal vera eit grunnlag for anna planarbeid i kommunen
- Planen skal dokumentere omfanget og verdien av beiting i dag
- Planen skal sikre at beitenæringa har tilgang på areal og ressursar i framtida

- Planen skal koma med tiltak som styrker beitebruken og redusere konfliktnivået

1.2 Bruken av beitebruksplanen

Arbeidet med planen kom i gang som følgje av at utmarka og beiteressursane den siste tida er sett under press frå fleire brukarinteresser.

Landbruket er ikkje den einaste som i stor grad nyttar utmarka. Mange gonger kan ein sjå at det tradisjonelle landbruksdrifta i utmarka vert sett til side av sterke aktørar. Beitebruksplanen skal difor brukast til å hevde beiteinteressene ovanfor forvaltning og myndigheit, slik at husdyr og vilt på utmarksbeite har nok beite å ta av.

I kommunen skal beitebruksplan brukast i planarbeid og i ordinær saksbehandling som eit grunnlagsdokument som syner korleis beite føregår i kommunen.

I denne samanheng vil kart som følgjer planen være eit viktig reiskap. Planen skal brukast som beitenæringa sitt innspel til forvaltning og det skal takast omsyn til beiting i områder i utbyggingssaker.

Det er viktig at ein vernar om de beste beiteområda i kommunen og dei områda der beiteressursane er knappe.

Det er utført vegetasjonskartlegging i delar av kommunen. I 2016 vart det utført kartlegging i Øye. Vegetasjonskartet syner kvar det er best beite og reknar ut verdien av det arealet som er kartlagt. Det er lagt inn i budsjettet å kartlegge resten av kommunen gjennom ein 3 års plan 2020-2022. Her vil det og bli søkt Fylkesmannen om tilskott. Dette for å redusere eigenandelen for kommunen.

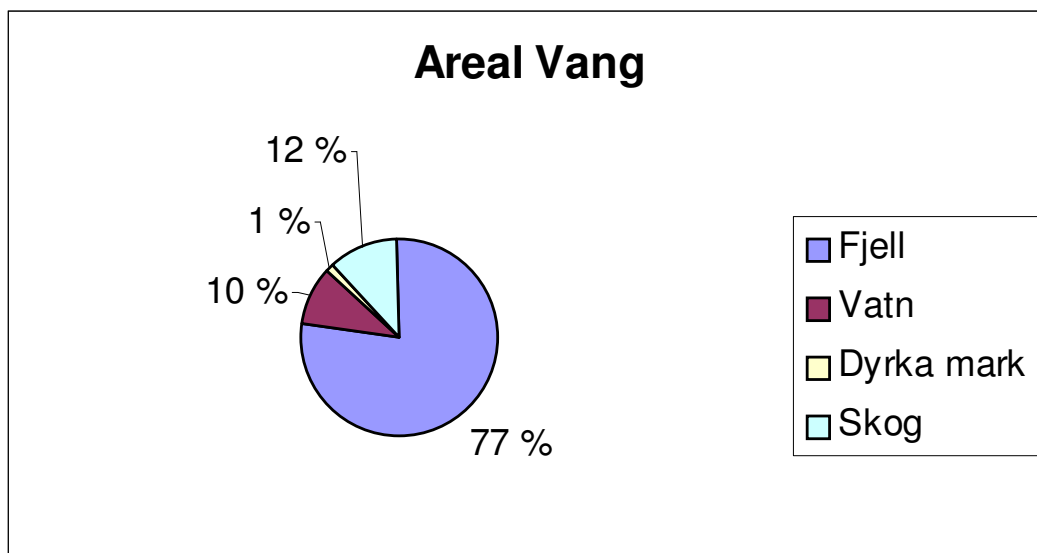
Ved hjelp av beitebruksplan kan ein sette ein verdi på beitet. Dette er viktig i utbyggingssaker der utmarksbeite går tapt på grunn av omdisponering av arealet.

Kartdelen syner oversikt over ulike tekniske installasjonar i beiteområde.

2.0 Historie og fakta

Vang kommune har eit samla areal på 1505 km². Av dette er 1308 km² land og 197 km² er vatn.

Arealet er fordelt på høgdemeter om lag slik:

Høgde over havet	Vang kommune	Valdres
0 – 300 moh	0	1,1 %
300 - 600 moh	3,8 %	11,2 %
600 - 900 moh	7,7 %	27,6 %
over 900 moh	88,5 %	60,1 %

96,2 % av kommunen sitt areal ligg over 600 m.o.h, og 99 % av kommunen sitt areal er fjell, utmark og vatn. Det meste av dyrkamarka ligg nede i dalen, og noko er dyrka opp på fjellet etter omfattande nydyrking på 70-talet.

72% er fjell og opp mot 30 % av fjell/utmarksarealet er dekt av høgareliggjande fjellskog, som ikkje reknast som produktiv.

Blandingsskog, bjørkelier, myrer og fastmark, vil kunne reknast som aktuell beitemark for husdyra i Vang.

Statskog (Eidsbugarden fjelleigendom) eig 10 000 da anna areal og Opplysningsvesenets fond 6000 da, det meste er skogsareal og anna areal.

2.1 Jordbruksareal

Det totale jordbruksarealet i Vang som det vert søkt om produksjonstilskott for, er på om lag 17911 daa pr. 01.10.17. Fordelt slik:

	DA
Fulldyrka	12667
Overflate yrka	242
Innmarksbeite	4779
Andre grovforvekster	151
Bær	68
Potet	1
Brakk	3
Totalt areal med rett på tilskott	17911
Innmarksbeite ute av drift	79
Fulldyrka ute av drift	77
	18067

Jordregisteret viser at Vang totalt har om lag 18 067 daa jordbruksareal. 73 prosent av jordbruksarealet i drift i Vang vert brukt til grovfôrproduksjon. 2222 daa ligg brakk og som det ikkje blir søkt om produksjonstilskott for. Dette dreier seg fyrst og fremst om innmarksbeiter/hamnehagar som vert liggjande ubrukte når husdyra forsvinn frå garden. Ein del jord er vanskeleg å drive, då teigane er bratte og små. Gamle stølsvollar som ikkje er fulldyrka og såleis vanskeleg å haustast maskinelt blir heller ikkje nytta . På bruk som ikkje blir dreve av eigaren, vil ein del areal naturleg nok falla ut av drift.

På 70-talet auka dette arealet kraftig på grunn av nydyrking, særleg i fjellet. Seinare er det innmarksbeitearealet som har bidrege mest til arealauken. Denne auken skuldast både at det har vorte rydda ein del nye innmarksbeiter, men også at det tidlegare var ein del beiteareal som ikkje var gjeve opp frå brukaren si side fordi dei ikkje gav rett til tilskot.

2.2 Skogbruket

Det er registrert til saman 278 skogeigedomar i Vang. Dei fleste av desse er gardsskogar der jord og skog vert drive saman. Gjennomsnittstorleiken på skogeigedomane ligg på ca. 134 daa produktiv skog. Arealet er ofte spreidd på fleire teigar. Landsgjennomsnittet for gardsskogar er ca. 300 da.

Oppgåve frå NIBIO syner det meste av skogen i Vang ligg på middels og låg bonitet. Utviklingstrinna i skog vert ofte vist i hogstklassar. I Vang er det stor overvekt av eldre og hogstmoden skog, i forhold til "idealskogen".

Skogvolum og tilvekst:

Ståande volum fordeler seg slik på treslaga:

Gran	246 548 m ³	23 %
Furu	61 237 m ³	6 %
Lauvskog	723 000 m ³	71 %
Sum	1 030 785 m ³	100 %

Skoginformasjon

	Barskog	Blandingsskog	Lauvskog	Skog på myr	Totalt (daa)
Svært høg bonitet	0	19	0	0	19
Høg bonitet	1 530	59	95	0	1 684
Middels bonitet	10 636	5 164	11 939	0	27 739
Låg bonitet	19 724	6 143	5 147	0	31 014
Uproduktiv skog	4 277	10 126	109 643	815	124 861
Uklassifisert skog					1 464
Totalt	36 166	21 511	126 824	815	186 780

Tilvekst:

Kommune	*Skogareal	Årlig tilvekst, m3 u.b.	Årlig tilvekst, m3 u.b, nye estimer	Avvirkning 2017 jfr. skogfonds-statistikk	Avvirkning 2017 i % av tilvekst
0545 Vang	52 801	12 696	14 398	4 864	34

Årlig tilvekst for barskogen er rekna ut til 14 398 m³ for heile kommunen som også er det såkalla balansekvantumet dvs. det kvantumet som kan hoggast utan å redusera skogen.

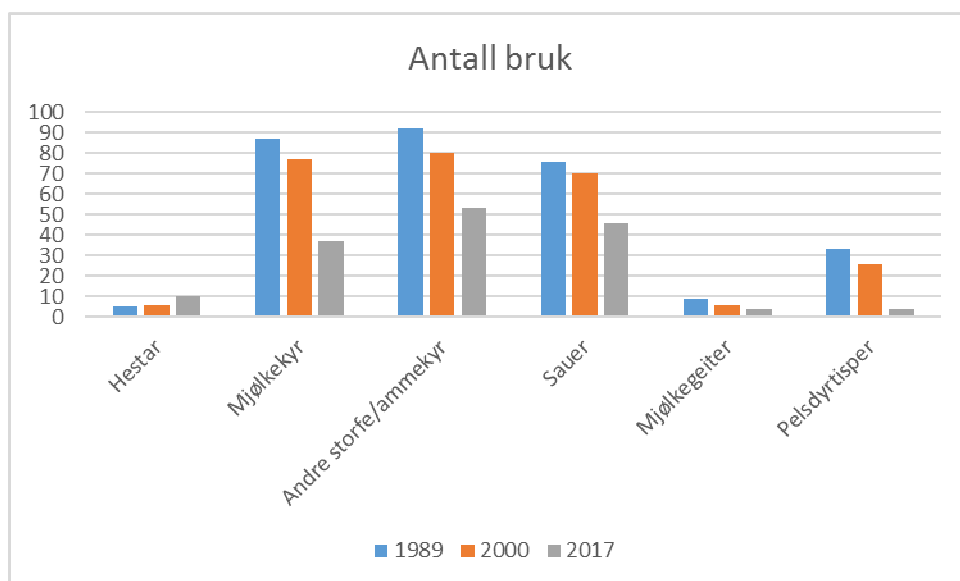
Redusert for topp og råte vil salskvantumet liggja på rundt 6000 m³.

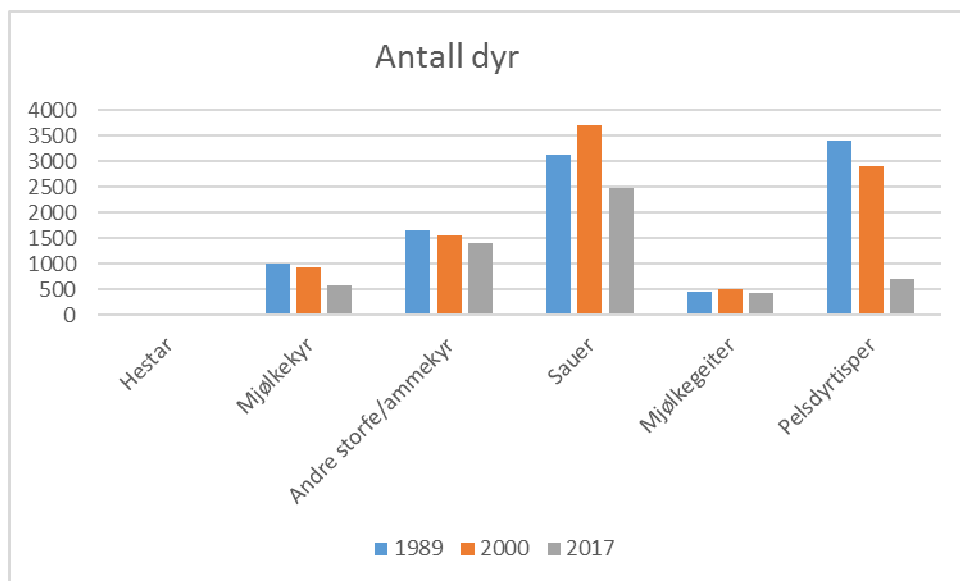
Det er den austre delen av kommunen som har mest produktiv skog. Det blir ikkje beita mykje her i desse områda.

2.3 Dyretalet dei siste 20 år

Tabellen nedanfor syner utviklinga av antal bruk og dyretal dei siste 20 år

DYRETAL

2.4 Reindrift

I Vang kommune har det historisk gjennom dei siste 2-300 årene vore svært mykje rein.

Etter at Sletterust reinlag vart nedlagt for ca 25-30 år sidan, er det igjen 3 reinlag som har summarbeite i Vang kommune. I Sør-Noreg er det i dag 4 reinlag. Slik at Vang kommune er ei betydelig reindriftskommune også i nasjonal sammenheng.

Desse 3 reinlaga slakter ca 6000 rein kvar år, som utgjer mellom 175-185 tonn med fyste klasses reinkjøtt kvart år.

Vågå tamrein As som har summarbeite på Nordsida av Bygdin i Vang. Dei har ein vinterflokk på ca 2400 og ein summerflokk på ca 4200 rein. Fram reinlag DA som har heile summarbeite sitt i Vang Kommune sør for Bygdin og frå Tyin i vest til Slettefjell i aust og nord for Vangsmjøsa. Dei har ein vinterflokk på ca 3000 rein og summerflokk på ca 5000 rein. Filefjell Reinlag Ans har summarbeite sitt i fjellene sør for E16 i Vang kommune. Vinterflokk på ca 3000 og ein summerflokk på ca 5200 rein.

Dette vil seie at så mykje som 14000-14500 rein beiter om summaren i fjella i Vang kommune. Vågå og Filefjell har mykje summarbeite også utanfor Vang kommune.

Til saman blir det selt ca. 120-130 tonn reinkjøtt årleg frå dei to tamreinlaga i Vang, som gjer at Oppland fylke er nest største fylke i Noreg som sel reinskjøtt. Dette gjer Vang kommune til ein av dei største reindriftskommunane i landet målt både i beitande rein og produsert reinskjøtt. Fram Reinlag og Filefjell Reinlag er eigd av grunneigarar i kommunen.

2.6 Støling

Stølsfolk og dei som for med fèdrift fann ut kvar dei beste beitestrekningane var. På 17- og særleg på 18- hundretalet var det mykje beitedyr. Alle gardsbruk og husmannsbruk hadde dyr på heim- og langstølen.

Stølsdrift har i alle tider vore nær knytt til garden, og var grunnleggjande for å oppretthalde relativt stor buskap. Heimlier og fjellvidder vart rydda, inngjerda og gjødsla. Dette har ført til det kulturlandskapet vi har i fjellet i dag. Med den radikale endringa som landbruket har gjennomgått dei siste 20 åra, er også tilknytning til stølsdrift og stølsliv endra.

I mange kommunar er denne serprega driftsforma gått over i saga, i andre kraftig redusert. Men det er også kommunar der stølsdrift er ein føresetnad for å halde oppe mjølkeproduksjon slik den har vore fram til no.

I Vang kommunen finst det i dag totalt bortimot 200 stolar spreidd rundt i fjellområda i Vang, men berre 20 gardsbruk (10 %) leverer mjølk frå stølen pr. dags dato. Herav 3 geitebesetningar. Talet på stolar med mjølkeproduksjon har minka siste 10 åra. Men om det ikkje blir dreve mjølkeproduksjon på stølane, nyttar dei som har storfe i utmark både fjellbeitet og stølshusa, eller at det blir nytta i turismesamanheng.

Mange av gardane i Vang har to stolar, ein heimstøl og langstøl. Før vart desse brukt aktiv ved at ein flytte te heimstølen om våren og nytta langstølen lenger ut på sumaren når snøen vart borte. Når hausten kom flytte ein tilbake til heimstølen for å beite ned det som hadde vakse opp gjennom sumaren.

I områda som vert dekt av beitelaga at dei fleste andre dyra på utmarksbeitet går. Her beiter kyr (mjølkekyr/ammekyr) og ungdyr på utmarka minst 8 veker. For dei som stolar vert det supplert med nattbeite på stølsjordet.

Storfe held seg for det meste rundt stølsområda. Smådalen og Syndin, Filefjell og Tyn er dei områda som ikkje blir dreve med støling i dag. No er det stort sett berre ein støl i drift i kvart stølslag.

I kommuneplanen er det nemnt at stølsområda skal vera freda for utbygging av hytter. Dette for å ta vare på dei særegne og gamle stølsområda. Men i enkelte områder som Tyn/Filefjell og Raudalen er det satsing for turisme, utbygging av reiselivsdestinasjonar. Dette er stølsområder det ikkje er tradisjonell støling lenger. Det same gjeld planområde Grindafjell. Her vil det hovudsak vera sau som beitar. Kviissyndin er og eit område der det er regulert til hytteområde i ytterkant av stølsområdet. Her og er det ingen som stolar lenger.

Bygging av lausdriftsfjøs med robot, fører til at beiting blir konsentrert rundt driftsbyggingen. I Vang er det 3 robotfjøs. Dette gjer at mindre storfe nyttar utmarka. Det resulterer i at attgroing aukar i dei områda der beitedyra ikkje lenger slepp ut for å holde lauvtre og krattskog nede. Elles er nedgang av aktiv støling redusert jamt med nedgang i antal bruk.

Oppland utbetalar regionalt miljøtilskott til støling med mjølkeproduksjon. Satsane i 2018 var:

- Drift av enkeltseter m.mjølkeprod. 4-6 veker Kr 40 000
- Drift av enkeltseter m.mjølkeprod. 6 - veker eller meir Kr 50.000

2.5 Organisering og tilsyn

Vang har i dag 4 beitelag. Desse dekkjer det meste av kommunen. Området frå Tveitastølane til Kviissyndin er ikkje organisert. I dette området held det til 3 storfe- og 2 sauebesetningar. 3 av beitelaga har medlemmar med både storfe og sau, medan Øye beitelag har berre medlemmar med sau. Det skulle likevel vera eit potensiale for å få med fleire storfebrukarar i organisert beitebruk. Tala syner og at dei sauebesetningane som ikkje er med i organisert beitebruk er små besetningar.

I 2017 var medlemstal og tal på slepte dyr slik:

Beitelag	Aktive medlemmer	Sau	Lam	Storfe	Geit
HØRE BEITELAG	9	367	600	89	0
AUSTVANG BEITELAG	24	826	1525	197	180
ØYE BEITELAG	9	803	1626	0	0
VANG BEITELAG	18	811	1508	124	0
	60	2 734	5 193	472	180

Tillegg til andre som ikkje er medlem i beitelag eller har dyr på inngjerda utmarksbeite:

13 Storfe og 3 sau besetningar

Beitedyr produksjonstilskott pr. 01.10.17

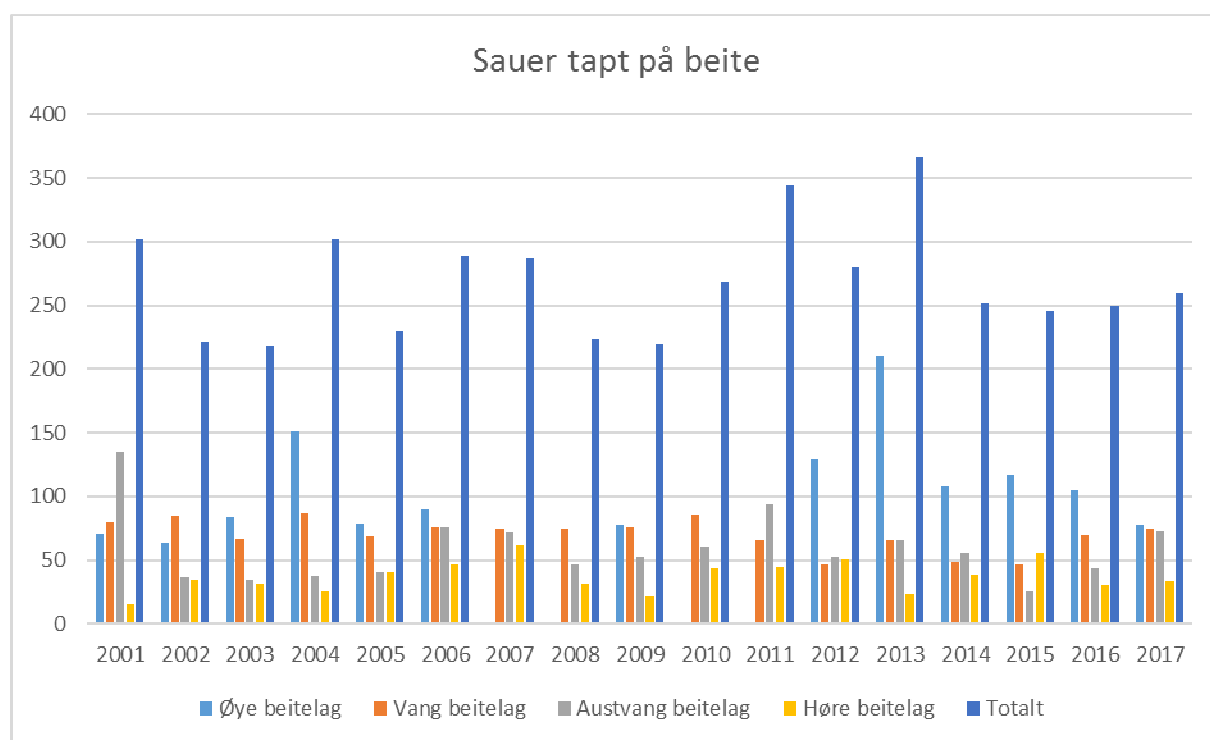
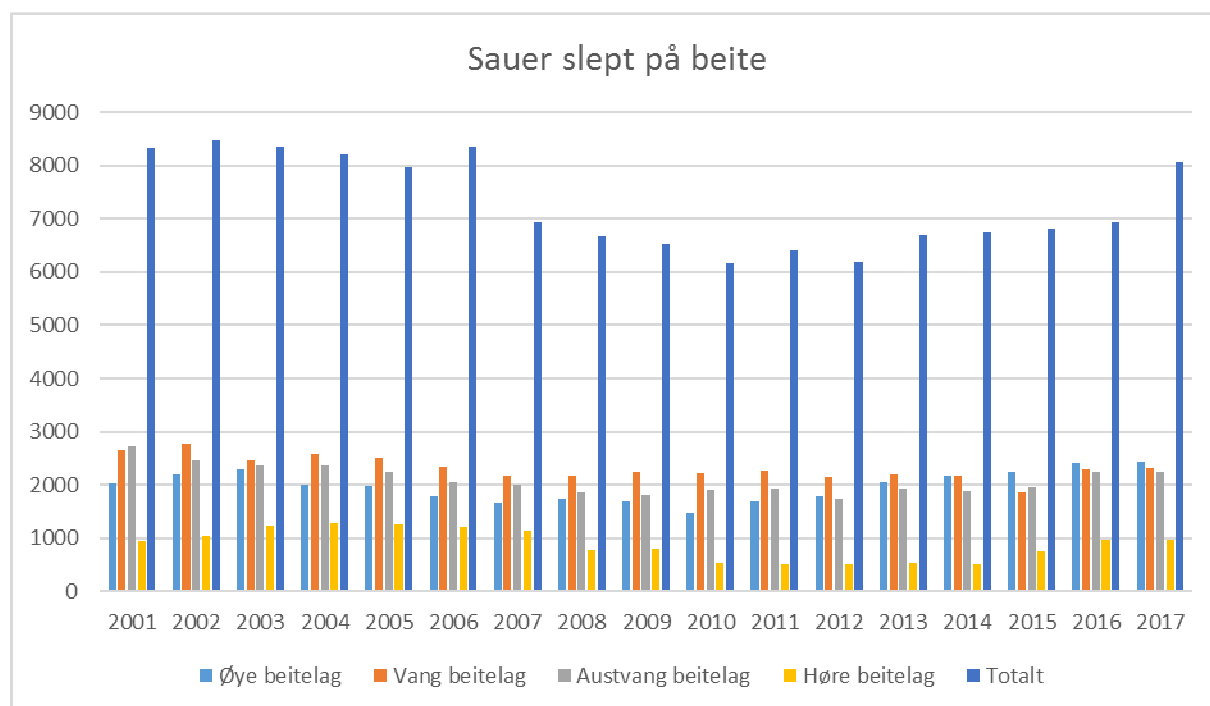
	Beite 12 veker	Utmarksbeite min. 5 veker	Tal på bruk med dyr på utmarksbeite
Mjølkekyr/ammekyr	550	450	36
Andre storfe	859	706	41
Geit/kje	740	707	7
Hest	42	22	8
Sau	2896	2883	43
Lam	5352	5264	43

Sankelaga driv stort sett likt. Fleire lag har møte før beiteslipp om våren der tilsyn, diverse innkjøp og sankestart blir bestemt. Sankelaga har tilsynsordningar som går ut på at dyreeigaren får ansvaret for bestemte veker i beitesesongen, slik at heile sesongen er dekt. Kvar einskild har då kvar si tilsynsveka med å sjekke saltingsplasser, føre tilsyn med heile beiteområdet og skrive tilsynsdagbok. Fleire besetningar har take i bruk radiobjølle til å dokumentere tilsyn. Nokre besetningar leiger radiobjølle frå Oppland radiobjøllelag. Enkelte har og kjøpt privat.

Sporingsutstyret, Telespor gjev signal med jevne mellomrom slik at dyreeigar kan via data sjå kvar dyra er til ei kvar tid. Dette kan vera til hjelp ved rovdyrangrep og finne sjuke dyr. Blir eit dyr liggjande for lenge, vert det utløyst alarm om at dyret har legge stille for lenge. Radiobjøller blir mest brukt på sau, men og nokon storfebesetningar har gått til innkjøp av desse. Telespor er avhengig av mobildekning for å fungere. «Find my sheep» er ein annan løysing for overvaking av sau på utmarksbeite. Desse går via satellitt og kan dermed brukast i områder utan mobildekning, men denne merkinga er lite brukt av sauehaldarar i kommunen.

Anna teknologi som «No fens» har og vore testa ut på geit. Halsbandet blir programmert og kartfesta der geita beitar berre på eit avgrensa område. Går den utanom beiteområdet får den støt.

Statistikk over sau/lam slept og tapt i Vang tal frå organiset beitebruk:

2.6 Hjortevilt

Vang kommune har dei 3 hjorteviltartane, elg hjort og rådyr. Desse beitar i barskog, lauvskog og oppunder tregrensa. Vang har mykje brattliggande areal som spesielt hjorten trivst i. Hjorten trekker ned når snøen kjem og beitar då gjerne på innmark. Hjorten beitar i heile kommunen, men held seg mest i område rundt Vennis og opp mot Øye. Det kjem og mykje streifdyr frå Vestlandet.

Elgen beitar og i heile kommunen, men har størst bestand frå Kvam og aust i kommunen. Der det er mest barskog. Her er beiteskadar på barskogen og større.

Kor stor bestanden er av hjort og elg er vanskeleg å seia. Det blir felt om lag 50 elg og 70 hjort kvart år. Kor mange som er streifdyr er uvist

3.0 Beitebruken sitt omfang og verdi

Det vert peikt på at i tillegg til den direkte fôrverdien utmarksbeita representerer, er det viktig å vere klar over at:

- beiteressursane er fornybare og kan berre haustast ved beiting
- beiteressursane utgjer grunnlaget for ein tilnærma økologisk produksjon av kjøtt og ull
- beitedyra er med på å halde kulturlandskapet i hevd, og kan føre til større biologisk mangfald i utmarka
- beiting i hogstfelt kan verke positivt inn på forynginga av skogen
- utmarka dannar grunnlaget for tusenvis av arbeidsplassar, særleg i næringssvake strøk av landet.

Henta frå: Verdi av fôr frå utmarksbeite og sysselsetting i beitebaserte næringar
Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning – Senter for matpolitikk og marked, 2006

3.1 Bruken av arealet

Bruken av jordbruksarealet i Vang er vesentleg grovfordyrking. 96 % av innmarka vert brukt til eng og beitemark. Arealbruken er såleis einsidig.

Det er beitedyr storsett i alle støls- og fjellområda frå Tyin i vest til Slettefjell/Fjellsenda i aust. Dei klimatiske tilhøva og areala sin utforming gjer at det er lite rom for å drive med andre produksjonar enn grovfôr og husdyr. Utanom grovfôrproduksjonen, har ein nytta fulldyrka areal til planting av solbærbusker i kommunen (67 da solbær).

Vang kommune har lite dyrka jord i fjellet samanlikna med andre fjellbygder – ca. 1300 da (ca 1 % av fulldyrka arealet i kommunen). Gardbrukarane er nøydd til å nytta fjellet til beite i og med at det er forholdsvis lite beite heime. Vang har med sine store utmarksareal ein særskild aktiv beitebruk der både sau, geit, storfe og rein nyttar beitet.

Størstedelen av arealet i Vang er fjell og utmark. For å sikra næringsgrunnlaget i husdyrproduksjonen er det for dei fleste bøndene naudsynt å bruke utmarka til beite slik at dei kan nytta den dyrka jorda til produksjon av vinterfôr. Nokre av mjølkeprodusentane i Vang har ikkje mjølking om sommaren og slepp dyra fritt i utmarka. Nokre få let dyra gå på inngjerda

utmark. Generelt føregår det meste av beitinga over skoggrensa samt beiting av øvre del av bjørkeskog. Her vil konflikt med hyttebygging vera størst.

Vegetasjonen i terrenget varierer både fordi det er mange ulike plantearter, og fordi vekseplassane er både frodige og skrinne. Kjøtt produsert på fjellbeite/utmarksbeite blir prega smaksmessig og har ein sunnare feittsyresamansetning enn kjøtt produsert på gjødsla innmark /inneforing

Vang kommune er kjent for å ha gode slaktevekter på både rein og lam. Det er ein god indikator på at beitet er bra mange stader i kommunen.

Utmarksbeitet er derfor en viktig ressurs for landbruket i kommunen. Inngjerda utmarksbeite er det noko av medan innmarksbeite er det heller lita av i kommunen. Berre 11-12 % av innmarka er kulturbeite. Ein del av innmarksbeitet er stølsjorder som ikkje er dyrka opp.

Frå gamle fotografi frå fyrst på 1900-talet ser ein at det var mindre skogkledd og meir opne areal i bygda og i stølsområda. I dag er mykje av beitemarka i dalen tilgrodd med skog. Ein del av dette kan med fordel opnast opp att. Beiteareal på bruk som har slutta med dyr bør også kunne takast i bruk av naboar. Dette både med tanke på kulturlandskapet, men ikkje minst med tanke på å auka tilgangen til gode kulturbeite i bygda. Elles er det ein del bratt areal som i dag blir dreve og hausta nærmast med livet som innsats, og som såleis ville passe betre som beiteareal.

Storfe, spesielt kjøttfebesetningar nyttar beite godt og held kulturlandskapet betre i hevd ved større beitetrykk, og nytte innmarksbeite vår og haust. Dette ville også bidra positivt i forhold til inntrykket av det aktive kulturlandskapet som turistar møter når dei kjem til bygda. Det beste er beitedyr både heime og på fjellet.

Utfordringa er at det kulturlandskapet som vi kjenner til, er langt på veg i ferd med å gro att på grunn av nedgang i beitedyr og besetningar.

Til tross for store beiteareal og reduksjon i talet på beitedyr, anar ein at den omfattande satsinga på turisme i desse beiteområda kan skape konflikhtar.

3.2 Beitevanar

Sambeiting av sau og storfe i utmarka er positivt då dyreslaga beiter ulike planter og av det gjev betre utnytting av utmarksressursane.

Sau som går fritt har som regel bestemte beiteplassar på eit forholdsvis avgrensa område der han held seg om sommaren. Sauen går helst i opplendt terreng. Av myr blir berre faste *grasmyrer* beita. Ut over sommaren trekkjer han gjerne opp i høgda etter som vegetasjonen utviklar seg. Veret har innverknad på beitinga. I sterkt solskin beitar sauene helst i skuggen eller i nordhallingar. I regnvêr går han nødig ut på beite dersom han har ein tørr liggeplass. God tilgang på salt i beiteområdet begrensar aksjonsradiusen.

Sauen beitar helst småvaksne grasartar og urter. *Smyle* er ei viktig beiteplante, særleg der det er lite av rikare innslag. Av andre grasartar er *engkvein* og *gulaks* viktig. Sau et meir urter enn geit, storfe og hest. Lauv kan utgjera delar av fôret. Pelssau og andre stuttrumpa saueslag et meir lauv enn andre sauerasar (Nedkvitne m.fl. 1995). *Rogn* og *bjørk* er kanskje viktigast, men elles blir dei fleste lauvtreslag beita så nær som *or*. *Blåbær*- og *blokkebærlyng* blir beita, helst tidleg på året.

Storfe beitar mindre selektivt og snaubeitar ikkje så sterkt som sauene. Gras- og urterike vegetasjonstypar er viktige, men storfe går også gjerne ut på myr- og sumpsamfunn med fast botn. I sterk varme og kraftig regn trekkjer storfeet gjerne bort frå opne felt og inn i tett skog,

og beitinga blir mindre intens. Varmt ver aukar insektsplagen og gjev dyra mindre ro til beite og kvile (Bjør og Graffer 1963).

Storfe beitar først og fremst gras og urter, men dei tek også gjerne halvgras (storr, siv og frytler) og lauv. Viktige grasartar er *smyle*, *engkvein* og *gulaks*, men også meir grovvaksne artar som *sølvbunke*, *skogrøyrkvein* og *blåtopp*. Det kan vera store raseforskjellar i beitebruk, til dømes med omsyn til beite av lauv.

Sambeiting: Beiting med to eller fleire dyreslag gjev betre utnytting av eit beiteområde.

Dette fordi dei fleste dyreslaga vil ha meir eller mindre ulikt val av beiteplanter og beitestader. Denne fordelten aukar ettersom mangfaldet i vegetasjon og terreng innan eit beiteområde aukar. Dess fleire dyreslag som beitar saman, dess større sjanse er det for at fleire planteartar vil bli utnytta og ein større del av beitet blir brukt.

Somme artar som storfe vrakar, t.d. *engsoleie*, blir beita av sau (Garmo 1994). Sauen beitar meir selektivt og treng ikkje så høg førmengd som storfe, slik at terreng med lågare produksjon av beiteplanter kan nyttast betre av sau. Storfe beitar gjerne på myr der sauene sjeldan går. Sauen vil på si side kunne utnytte meir vanskeleg tilgjengeleg terreng og høgtliggande areal med låg planteproduksjon. Det er ikkje gjort tilstrekkeleg gransking kring effektar av sambeiting til at det kan talfestast kor stor denne fordelten er i form av hausta førmengd og tal dyr på beite. Dette vil sjølvsagt variere mykje etter kva terreng og naturtype ein har i beiteområdet.

Rein:

Generelt kan ein seie at i eit barmarksbeiteområde bør det vera eit betydeleg innslag av myr, gras- og urterik mark, snøleie og *risheij*, for å sikre reinen eit variert tilbod av beitetypar til ulike tider av perioden. Innslag av høgfjell er viktig for å minske insektsplagen. Denne variasjonen er til stades i kartområdet og gjer området til eit svært godt beite for rein sommarstid. Lavvegetasjonen på rabbane i området er svært slite trass i at dette ikkje er vinterbeite.

Studiar frå Hardangervidda viste at rein og sau i løpet av sommaren overlappa 60% i val av beiteplanter og 76% i val av plantesamfunn. Rein og sau brukte i stor grad same beite, men ikkje til same tid på same stad (Skogland 1994). Plantevalet er mykje likt, men reinen brukar i større grad marginale og høgtliggande areal enn sauene. Det gjeld særleg midtsommars på grunn av insektsplage. Rein vil derfor hente fôr frå areal som her ikkje er rekna som nyttbart beite for husdyr. Ellers vil ikkje reinen snaubeite slik som sauene, som kan halde seg i same område over lang tid. Utnyttingsgraden av beitet vil derfor vera ulik.

Ei utrekning av kor mange saueeiningar ein rein tilsvorar i utnytting av utmarksbeitet blir eit vanskeleg regnestykke. Dersom ein tek utgangspunkt i fôrbehovet til ein vaksen rein, kan det settast til 3,0 f.e. per dag (Villmo 1979). 1 vaksen rein er da lik 3 saueeiningar. Kor mykje reinen brukar av den felles beiteressursen i kartområdet er også vanskeleg å seie noko om da det totale sommarbeitet for reinen er mykje større enn dette.

3.3 Brukarinteresser i utmark

NIBIO utførte i 2016 vegetasjonskartlegging for delar delar av kommunen.

Utfrå informasjon som vegetasjonskartet gjev, kan vi trekkje ut opplysningar den enkelte brukar er interessert i og stille desse saman til spesielle brukartilpassa produkt. Dette kan gjelde bruk i planlegging og forvaltning eller som dokumentasjon av næringar eller andre brukargrupper sine interesser i utmarka. Kopla saman med informasjon frå andre databasar opnar dette for svært mange mulegheiter.

A. Planlegging og forvaltning

- Gode kart over naturgrunnlaget gjev betre grunnlag for avgjerder og større effektivitet i planlegging og forvaltning. Kart gjev innsyn og mulegheiter til brei medverknad i planprosessen.
- Vegetasjonskartet vil kunne brukast til å vurdere kor eigna areal er til ulike formål, dokumentere ei rekkje arealbruksinteresser og avdekke brukskonfliktar.
- Plantene er primærprodusentar og legg grunnlag for "maten" og det fysiske miljøet for andre artar.
- Registrering av plantelivet gjev derfor nøkkelen til informasjon om biologisk mangfald.

B. Næringsutvikling

- Vegetasjonskartet gjev skogbruksnæringa ein reiskap for planlegging av fleirsidig skogbruk og skogskjøtsel tilpassa veksestaden.
- Vegetasjonskartlegging er einaste systematiske reiskapen vi har for vurdering av beitekvalitet i utmark.
- Kartet kan brukast til dokumentasjon av beiteinteresser, vurdering av beitekapasitet og planlegging av beitebruk og tiltak for skjøtsel av kulturlandskap.
- Reindriften vil kunne nytte vegetasjonsdata til betre tilpassing av drifta til naturgrunnlaget.
- Basisressursen for grønt reiseliv er landskap. Vegetasjonen er ein viktig del av landskapet. Eit vegetasjonskart vil kunne bidra til dokumentasjon av reiselivet sine arealinteresser, brukast i planlegging av naturbaserte aktivitetar og til marknadsføring av natur som reiselivsprodukt.

C. Forsking og undervisning

- Vegetasjonskartet viser samanhengar, årsakstilhøve og mangfald i naturen og kan brukast i naturfagundervisning og informasjonsverksemd. Kartet er vel eigna som referansegrunnlag for ulik naturfagleg forskning.
- Dette er òg eit historisk dokument som kan vise utvikling over tid.

D. Friluftsliv

Turgåarar vil kunne nytte kartet for å gjera turen meir opplevingsrik, finne bærforekomstar, sopp og andre nyttevekstar. Med kunnskap om ulike dyreartar sine miljøkrav kan kartet gje rettleiing om kvar desse helst forekjem.

E. Forsvaret

Vegetasjonskartet gjev informasjon som kan nyttast i taktisk- og konflikt-/skadeforebyggjande planlegging.

Dette kan vera framkomelegheit, marka si bereevne, høve til å finne skjul, sårbare naturtypar m.m.

3.4 Verdssetting av utmarksbeite

Utmarksbeite er ein av dei viktigaste ressursane for landbruket i ei fjellbygd. Sau- og storfebesetningar har stor nytt av utmarka. Dei står for om lag like stort opptak av utmarksbeite. Etter turkesumaren i 2018 med dålege avlingar vart utmarksbeite ein viktig ressurs som tilleggsfor.

For å synleggjera verdiane set vi opp fylgjande rekneeksempel:

Foropptak på utmarksbeite (reindrifta ikkje medrekna) svarar til ei normalårsavling frå ca. 3500 da fulldyrka jord (17 % av hausta areal i Vang). Normalårsavling for Vang er sett til 500 kg pr. da.

Dersom ein set pris pr. kg til kr 3,50,- vil foropptaket på utmarksbeite i Vang utgjera: $kr\ 3,50 \times 500\ kg \times 3500\ da = \text{kr } 6\ 125\ 000,-$.

Tabellen under syner fôrøpptak på utmarksbeite for dei ulike husdyrslaga og verdien i kroner. Det der rekna med ein pris på kr 3,5,- pr. fôreining. Dyretalet er frå søknad om produksjonstilskott pr. 01.10.2017.

Foropptak på utmarksbeite i 2017:

Dyreslag	Tal dyr Beitedagar		Fôrøpptak pr. dag	Totalt fôrøpptak	Verdi i kroner
Mjølkekyr/ammekyr	450	60	7,2	194 400	680 400
Andre storfe	706	70	4,8	237 216	830 256
Sauer over 1 år	2883	90	1,0	259 470	908 145
Lam	5264	90	1,0	473760	1 658 160
Mjølkegeiter	707	75	1,2	84 840	296 940
Hest	22	60	5	6 600	23 100
Sum				1 256 286	4 397 001

(1.f.e. = fôrverdien av 1 kg bygg)

Dersom ein reknar med ei normalavling på 250 fôreiningar pr. dekar fulldyrka mark tilsvarer dette avlingar på ca. 5 025 daa. fulldyrka.

Set vi inn ein f.e. pris på kr.3,50 får vi ein totalverdi på **ca. kr . 4,4 mill.** Bruker vi produktverdien blir summen betydelig høgare.

Det vert utbetalt produksjonstilskot for å ha dyr på utmarksbeite. Beitebrukarar som hadde dyr på utmarksbeite i minst 5 veker fekk i 2018 utbetalt kr 195 pr.sau/lam og geit/kje, og kr 678 pr. storfe i utmarksbeitetilskot. For mjølkekyr som stolar, kastratar og geit blir det gjeve regionale miljøtilskott til i Oppland. Mjølkekyr og kastratar kr 575 og geit kr 115.

Det vert utbetalt regionalt miljøtilskot til drift av beitelaga på grunnlag av talet på sau og storfe sankar frå utmarksbeite. Tilskotet til organisert beitebruk var i 2017 kr 13 pr. sau og kr 24 pr. storfe sankar.

3.5 Beitegrunnlag og beitekapasitet

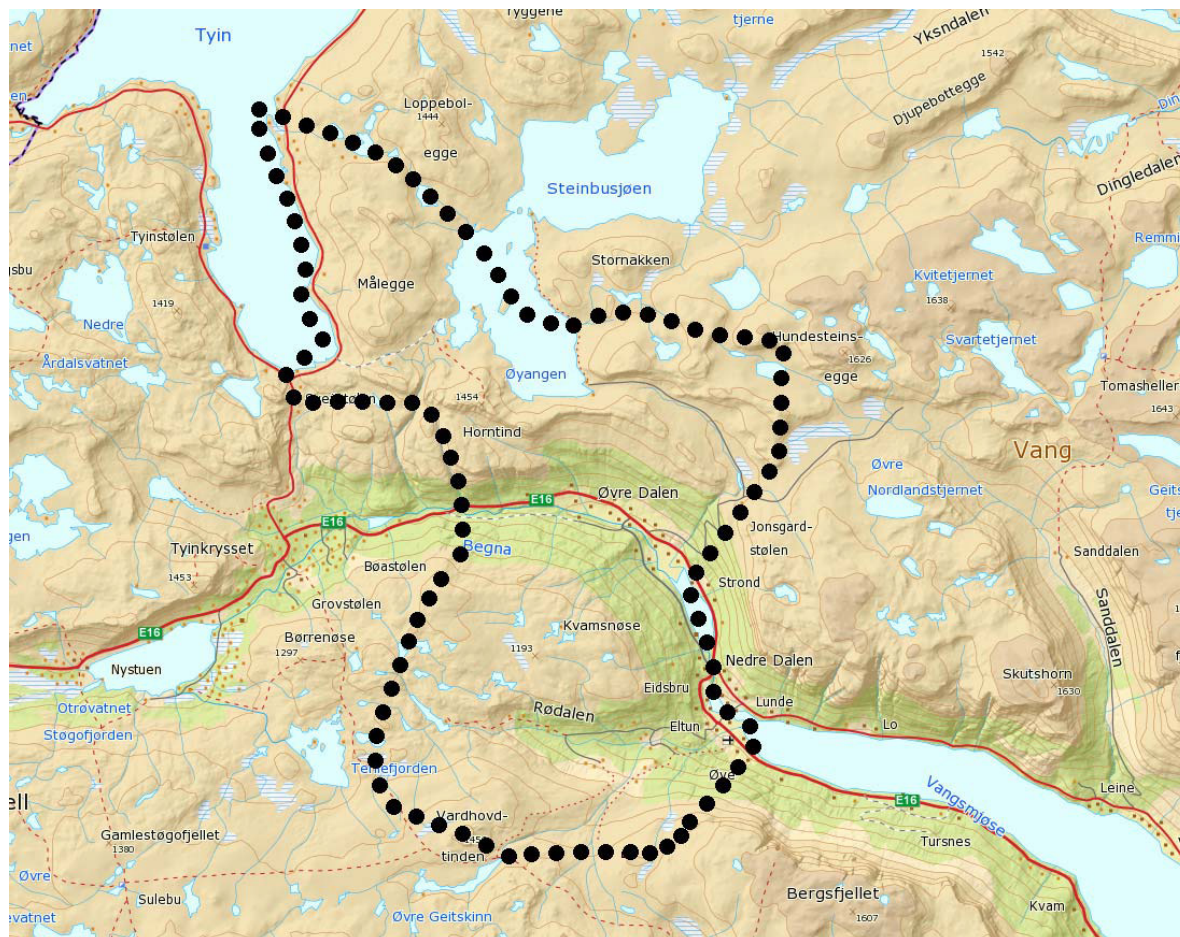
Utmarksbeite blir nytta i heile kommunen. Her er det rikeleg med utmarksareal. Arealet er organisert som grunneigarlag og sameiger og blir nytta av beitedyr.

Tidleg og seint vårbeite, om det var avsides eller meir lagleg å koma til, var ofte avgjerande for god beitebruk. Fleire forskarar meiner at 30-40 prosent utnytting av beitegraset kan vere vanleg. Moderat beiting aukar det økologiske mangfaldet i kulturlandskapet. Beiting på same areal med ulike dyreslag gjer at mangfaldet på beite blir betre, og den mikrobiologiske aktiviteten i jordsmonnet aukar. Det har blitt samanlikna beite i utmarka og på stølsjordet som viser at kyrne gav 2 kilo meir mjølk om dagen når dei beite på jordet.

NIBIO utførte sumaren 2016 vegetasjonskartlegging av ei samla areal på 72 km² i Øvre Dalen med Rødalen til Tyinkrysset og mot Øyangen og Tyn. Målsettinga med dette oppdraget var først og fremst å utføre ei beitevurdering som kunne gi opplysningar om beitetilstand og kor stort dyretal det er grunnlag for innanfor dette område. Området vart og plukka ut pga. av det er aktive sauebesetningar som ynskjer å auke besetningane sine.

Målsettinga er å utføre ei beitevurdering som kunne gi opplysningar om beitetilstand og kor stort dyretal det er grunnlag for i kommunen. Målet er å få kartlagt resten av kommunen innan 2021.

Området som vart kartlagt i 2016:

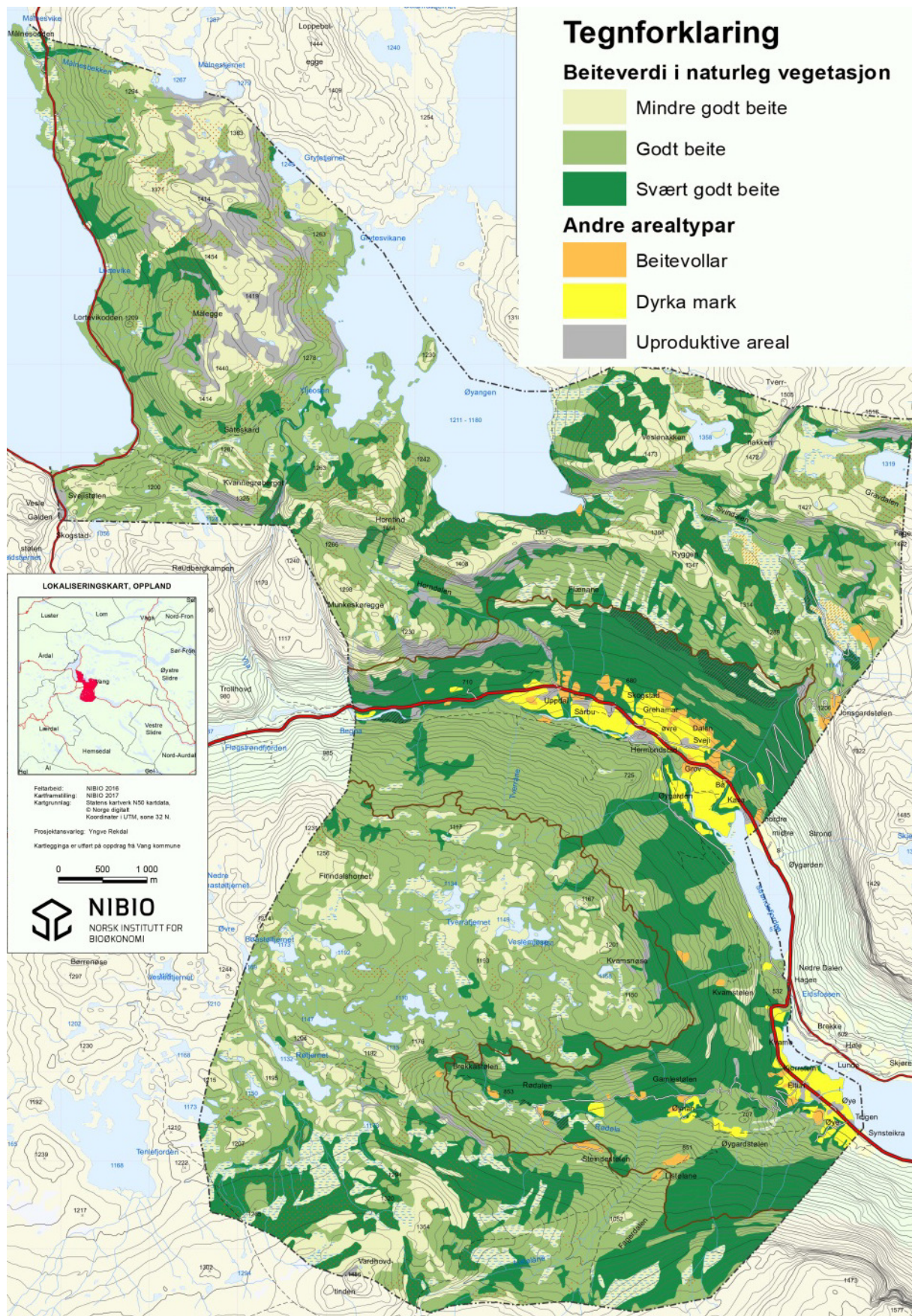

Tabell 5. Beitekapasitet for dyr på utmarksbeite med eit fôrbehov på 1 f.e. (sau) og 5 f.e. (storfe) per dag. Tabellen forutset eit jamt beiteopptak gjennom sesongen. Tabellen er bearbeidd etter Tveitnes (1949).

Fôropptak per dag	Beitekvalitet	Dyr per km ²	Dekar per dyr
1,0 f.e. (sau)	Mindre godt beite	33 - 54	30 - 19
	Godt beite	55 - 76	18 - 13
	Svært godt beite	77 - 108	13 - 9
5,0 f.e. (storfe)	Mindre godt beite	7 - 11	150 - 95
	Godt beite	11 - 15	90 - 65
	Svært godt beite	15 - 22	65 - 45

Beitekapasitet for kartområdet Øye.

Dyreslag	Beiteverdi	Dyr per km ²	Nyttbart beite km ²	Dyretal utmark
Sau	Sg - G	75	48,3	3623
Storfe		15	49,3	739

4.0 Bevaring og utvikling av kulturlandskap og biologisk mangfold ved beiting

Kulturlandskapet har kulturelle og estetiske verdier samtidig som det har en rik flora og fauna. Mange plantearter kan i Norge berre overleve ved beiting, stell og hausting. Humler er for eksempel avhengige av den variasjon som finnes i kulturlandskapet med åkerholmer, steingjerde og kratt og er på sin side viktige for bestøvning av planter.

Attgroing av eng og beitemarker kan føre til at plantearter forsvinn eller blir sjeldne og fører til en mindre artsrikdom. Nokre mennesker ønsker en urørt villmark, men kulturlandskapet bidreg og til mangfold, variasjon og auka opplevelsesverdi. Beitedyr opprettheld dessutan stigar og ferdselsårer i utmarka til glede for friluftsfolk og turister. Desse godene kjemi tillegg til sjølve produksjonsverdien frå beitebruken.

Biologisk mangfold omfattar variasjonar i naturtypar, økosystem og dei økologiske prosessane i desse. Det omfattar vidare artsmangfoldet av planter, dyr og mikroorganismar samt den arvemessige variasjon innanfor plante- og dyreartane. Det er ei statleg målsetjing å sikra og vedlikehalda det biologiske mangfoldet i landet. Mange av dagens trua artar er avhengige av tradisjonell landbruksdrift for at økosystema dei lever i skal fungera.

Blant de 56 naturtypar som er spesielt viktige for det biologiske mangfoldet iflg. St.meld 8 (1999-2000) er naturbeitemark og skogsbeiter gruppert som hensynskrevende. Lite av arealet i Norge er kulturpåverka. Berre ca.3% er dyrka jord. Viss beiting fell ut, vil ein miste den del av artsmangfoldet som er avhengig av beiting og bruk av ulike utmarkstyper. Beiting må reknast som ein bidragsyter til auka biologisk mangfold. Samtidig kan beitetrykket bli så stort at talet på plantearter minskar og ein får erosjon. Dette er et stort problem mange stader i verda. I Vang er det ikkje problem omkring beitetrykk.

Det har vore kartlagt fleire områder for biologiske mangfoldet i Vang. Områda ved Slettefjellet og Vennis, samt Helin er dei områda som har vore mest kartlagt. Viktige lokaliteter og områder i kommunen er i den samanheng registrert og kartfesta. I 2009 vart Naturmangfoldlova vedteken og må takast omsyn til ved arealplanlegging.

5.0 Aktuelle lover og forskrifter

I dag har vi et omfattende lovverk som regulerer det meste, også bruken av utmarksressursene. I LNF-områdene (landbruks-, natur- og friluftsområder) reguleres forholdet mellom landbruksinteresser, friluftinteresser og naturverninteresser av særlover som f.eks. beiteloven. Andre lover er:

- Lov om jord(jordlova) av 12. mai 1995 nr. 23 Lov om jordskifte av 21. desember 1979 nr. 77
- Lov om ymse beitespørsmål (beitelova) av 16. juni 1961 nr. 12
- Lov om reindrift (reindriftslova) av 15. juni 2007 nr. 40
- Lov om grannegjerde (grannegjerdelova) av 5. mai 1961
- Lov om dyrevern (dyrevernlova) av 19. juni 2009 nr.97
- Lov om matproduksjon og mattrygghet (matloven) av 19. desember 2003 nr. 124
- Lov om hundehold av 4.juli 2003 nr. 74

- Lov om viltet (viltlova) av 29. mai 1981 nr.38
- Forskrift om hundehold, Vang kommune
- Andre lover som styrer forhold rundt bruk av utmarksressursene er hanndyrloven,
- motorferdselloven, jordloven, fjelloven og plan og bygningsloven samt en rekke forskrifter

Dei viktigaste lover og forskriftane:

5.1 Beiteloven (Lov om ymse beitespørsmål av 1961)

Beitelova regulerar rettar og pliktar i samband med husdyr på beite, for dyreigar og for grunneigar. Loven gjer heimel for regulering av beitetidspunkt, og for å setje forbod mot beiting i avgrensede områder (ikkje for bygd eller grend som frå gammalt tid har hatt slik rett) §15 slår fast at jordbruket med beiterett i statsallmenninga har rett til å beite med så stor buskap som han kan vinterfø på garden.

Retten til almenningsbruk fell bort dersom gardsdrifta blir nedlagt og jorda vert teke i bruk til andre fore mål enn jordbruk. Det same gjelder dersom en eigedom vert delet og mistar så mykje jord at den ikkje lenger kan reknast som ein jordbruksmessig enheit.

Av sentrale lovar for utmarksbeitebruk er Beitelova og Gjerdelova. Beitelova el. Lov om ymse beitespørsmål av 16.6.1961 §§ 6-8 gjer beitebruker ansvar til å passe på at dyra held seg til dei områda kvar vedkommande har beiterett. Det har vore konflikhtar i saker der dyra kjem inn på områder dei ikkje skal vera. Her har den eine parten hevda sin rett etter innhaldet i denne lova og motparten har hevda sin rett som er hjelma i lov om grannegjerde av 5.mai 1961, der gjerdehaldar vert halde ansvarleg.

5.2 Gjerdeloven (Lov om grannegjerde av 1961)

Lova regulerer plassering, utforming og vedlikehald av gjerder. Rettar og plikter i samband med gjerdehald og gjerdeskjønn. Den enkelte kommune kan fastsette vedtekter om gjerdehald som går ut over dei reglane som gjeld etter loven.

§ 19 i gjerdelova pålegg ein grunneigar å oppretthalde gjerde sitt så lenge ikkje anna er fastsett ved gjerdeskjønn. Dette er forhold som har medført motsetningar mellom partane slik at gjerder har vorte fjerna. I tilfelle der gardbrukaren har slutta med husdyr el. bruket har vorten til fritidseigendom f.eks. blir i mange tilfeller gjerder ikkje godt nok vedlikehalde og dette medfører store utfordringar for aktive beitebrukarar i områda.

I lov om dyrevelferd av 01.01.2010 er det innført total forbod mot bruk av piggtråd på nye gjerder. Det er Mattilsynet som forvaltar Lov om dyrevelferd og som har ansvaret for å følgje opp dårlege og gjerder til nedfalls.

5.3 Forskrift om hald av og bandtvang for hund, Vang kommune, av 03.05.2018

Forskrifta utvidar den allmenne bandtvangstida som går frå 1.april til 20.august, til 21.oktober i heile kommunen.Unntaka er.

Reglane i § 3 i denne forskrifta gjeld ikkje for:

- a. hundar som vert nytta i reindrifta og dresserte gjetarhundar under gjeting og sanking av bufe på beite
- b. ettersøkshundar, politihundar, militærhundar og redningstenesta sine hundar i arbeid/teneste
- c. jakthundar som frå 21. august vert nytta under lovleg jakt, jaktprøvar og vilttaksering, og vert fylgd på forsvarleg måte av eigar eller brukar.
- d. Jakthundar, gjetarhundar og ettersøkshundar som frå 21. august under lovleg trening vert fylgd på forsvarleg måte av eigar eller brukar.

Punkt c) og d) føreset samtykke frå grunneigar/rettigheitshavar.

Lov om hundehold av 4.7.03 regulerer den enkelte hundeeigar sitt ansvar for aktsomheit.

5.4 Beiterett

Beiteretten i Vang omfattar heile kommunen, beitedyra beveger seg innom heile kommuna og mot kommunegrensane mot Vestre Slidre, Øystre Slidre, Årdal, Lærdal og mot Hallingdal.

I Vang er det meste av arealet privat eigd gjennom sameiger og grunneigarlag. Beiteretten er i dag stadfesta gjennom sedvane, hevd og lovverk. Opphavelag er beiteretten etablert gjennom generasjonar sin bruk av ressursane i utmarka. Beiterett går ut frå hovudbruket, frå seter og som beiterett i sameige. For dei opphavelage gardane er beiteretten ofte beskrive i gamle dokument, som utskiftingsprotokollar. For bruk som seinare er utskilt frå hovudbruket, kan beiteretten vera nemnt i skylddelingsforretninga, men ifølge jordskifteverket er det ikkje alle eigedommar som kan bekrefte sin beiterett. Spørsmålet vil vere aktuelt i dei tilfelle der beiteretten skal innløysast, og då må det bli ei sak mellom dei involverte partane. I utgangspunktet er beiteretten knytt til den del av bygda som det opphavelage bruket soknar til.

Retten til å nytte beite på privat grunneigedom høyrer til eigars råderett over eigedommen på linje med hogstrett, retten til å dyrke, utnytte grus og sandforekomstar, jakt og fiske. Beiterett er altså ingen allemannsrett på line med ferdsel til fots og bærplukking. I utmark kan likevel andre gardsbruk ha ein eller fleire bruksretter over annan manns eigendom på line med vegrett og brønnrett. Beiterett som bruksrett på annan manns eigedom forekjem relativt ofte. Kven som har beiterett i de enkelte områder, avheng av eigedomshistoria for grunneigedommen. Det vil alltid være ein eller fleire grunneigarar som har rett til å utnytte beitet på en utmarkseigendom. I utskiftingsprotokollane kan ein finne beskriving av geografisk grunna rettigheter.

Det foregår streifbeite over kommunegrensene i alle retningar i kommunen. Dette kallast gjerne for tålt beiting eller streifbeiting og er i praksis en stilletiande avtale om at dyra kan gå der ei viss tid, men at beitebrukaren er klar over at han ikkje har nokon beiterett. I vestre delen av kommuna blir det leigd bort beiterett til beitebrukar i Lærdal.

Beiteretten er under press frå interesser utanom landbruksnæringen. Særleg utbyggingsinteresser og rovdyrforvaltninga truar retten og verker til å redusere verdien av denne retten i visse områder. I ein slik situasjon kan det oppstå behov for lett tilgjengelig dokumentasjon som omhandlar beiteretten. Det er fyrst og fremst jordskifteretten som kan si noko om beiteretten. Jordskiftesaker er ofte store og omfattande og blir derfor mindre brukt i.f.t. fastsetting av slike rettar.

I denne planen blir det ikkje teke stilling til beiterettane til kvart enkelt bruk i kommunen

6.0 Problemstillingar og tiltak

Utfordringa blir å oppretthalde eller helst auke beitetrykket i utmark. Eit svært avgjerande moment her er landbrukspolitikken. Det må i betydeleg grad stimulerast til å nytte utmarksbeite. I tillegg til den generelle landbrukspolitikken bør det vurderast kommunal støtte til beitetiltak. Tal på beitedyr må haldast minst på dagens nivå. Sambeiting av fleire dyreslag er ynskjeleg. Tiltaka er svært viktig for beitebruksplan og må gjerast mest mogeleg konkret og detaljert mht. beskriving av mål, ansvar, tidsplan for gjennomføring og evt.

6.1 Hytteområder

Utbyggingsområde for fritidsbustader kjem i konflikt med etablerte beiteområde og beiteresler.

Mest merksemd på interesse motsetjingar mellom beitebrukarar og andre interesser de siste åra har utan tvil Raudalen området fått. Der har det vore motsetningar mellom tradisjonelle driftsmåtar og einskilde hytteeigarar. Nokre hytteeigarar vil korkje ha storfe, sau, møkk eller bjøller nær hyttene sine, sjølv der er bildet nyansert. Mange hytteeigarar bidreg ved at dei varslar om skadde, sjuke eller døde dyr. Andre områder dette gjeld er Tyin/Filefjell, Haugastøl og Kviissynda.

Omdisponering og utbygging av hytteområder går ut over beitebrukarane ved at beiteareala blir redusert og attverande areal blir mindre attraktive som opphaldsplass for beitedyr. Det er viktig at hytteeigarar ikkje aktivt trekk dyr inn i hytteområda ved at dei gjev dei salt m.m. Opparbeidde plenar rundt hytter trekk automatisk sau til området. Det har delvis vore forbode mot inngjerding av hytter i kommunen. Det har likevel vorte sett opp gjerder rundt store areal rundt hyttene og desse fører til at dyra blir gåande i labyrinten av veger mellom hyttene med lite tilgang på beitegras i vegkantane.

I nokre av reguleringsvedtektene kan gjerde inn maks 100 m² rundt hytta, med tregjerder av god og trygg standard. Vil ein gjerde meir må det søkjast om dispensasjon.

Straumgjerder utan straum er ikkje tillat brukt, og straumgjerder med straum tilkople skal merkast og ha jamleg tilsyn jmf. bl.a. Lov om dyrevelferd av 19.6.2009.

Det er kommunen sitt ansvar å følge opp gjerder som er sett opp i strid med reguleringsvedtektene. Ein kan også gje pålegg om fjerning av gjerder som er satt opp i strid med reguleringsvedtektene.

Tiltak:	Ansvar	Når
Ikkje inngjerding, beiteinteressene skal vera avgjerande		
Unngå utbygging av hytter på stølsvollar, i nærleiken av stølar og i opne stølslandskap	Kommunen	
Dyrka mark og beite må haldast i hevd som framtidig nyttbar ressurs for næring		
Beitenæring som høyringsinnstans i areal- og plansaker	Kommunen	

6.2 Rovvilt

Fram til midten av 1800- talet var det store bestander av bjørn, jerv, ulv og gaupe over store delar av landet. Jaktstatistikkar fortel at det då var betydelig førekomst av dei fire store rovdyra også i Oppland fylke. Rovdyr kan verta eit aukande problem om ein ikkje klarer å halda rovdyr som bjørn, ulv, jerv og gaupe borte frå beiteområda.

Jerv:

Av dei fire rovviltartane er det førekomstar av jerv som har hatt lengst historikk i Oppland. Bestandmåla er 4 ynglingar årleg. Ut frå registreringar i 2018 er det påvist 3 ynglingar.

Jerven gjer skade på både tamrein og sau i Vang. I 2001 gjorde jerven store skader i Øye og austover Skakadalen og Vennis. Dei siste åra har det vore roleg.

Gaupe:

Bestandsmåla for gaupe i Oppland er 5 familiegrupper. Det er påvist 5 familiegrupper før jakta i 2018. Vang ligg innanfor sona for ynglingsområde og det er vanskeleg å få skadefellingsløyve på gaupe utanom kvotejakta som er frå 1. februar til 30.mars. Det har vart registrert 1 familiegruppe her i Vang i 2015. Og det vart felt 2 gauper under kvotejakta i 2016. Det er dokumentert skade av gaupe her dei siste 15 åra.

Bjørn:

Omfanget av streifande bjørn i regionen har variert ein del i perioda 1995-2007. Det har vore ein eller fleire bjørnar i grensetraktene mellom Sør-Aurdal, Søndre Land og Nordre Land. I 2007 var det toppår for aktiv bjørn i fylket, med mange påviste skader på sau i Oppland. Vang har hatt streifdyr innom og det har og vore påvist skade av bjørn i 2013.

Ulv:

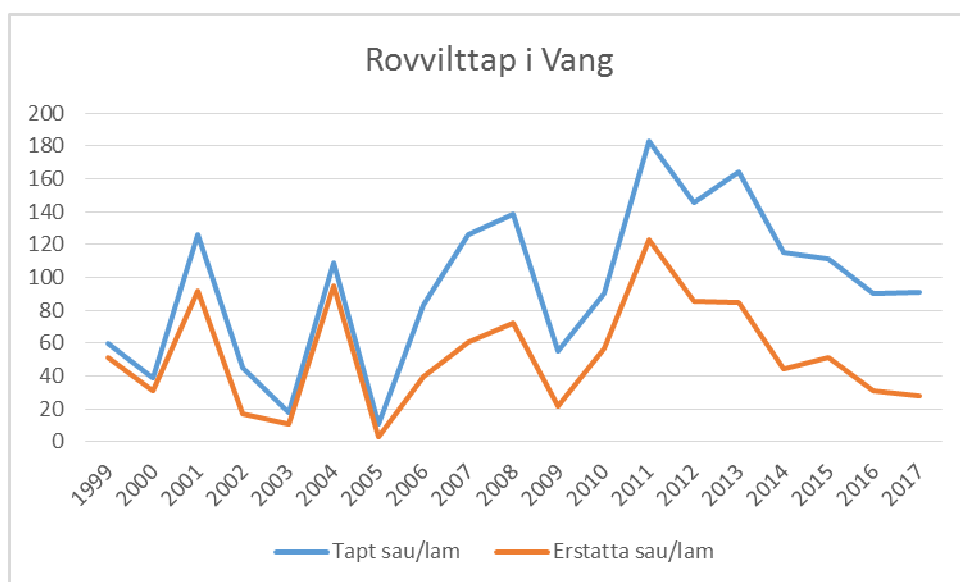
Ulven har hatt ein svært begrensa førekomst i Oppland i nyare tid. Ulven har stor aksjonsradius og kan gje store skader og store konflikhtar. Det har kome meir og fleire streifdyr som kjem over grensa frå Sverige. I 2013 vart det felt ein streifulv i Vang. Denne vart felt dagen etter det vart påvist og dokumentert skade av ulv på 1 søye og 6 lam. Her var fellingslaget flinke til å få

organisert seg og få felt ulven effektivt og raskt. På Hadeland sommaren 2017 vart det gjort stor skade av ulv. Der tok ein einslig ulv over 100 sau over 2 månader før den vart felt.

Kongeørn:

I Oppland er bestanden på 55-65 par og påvist 21 hekkingar i 2017 Bestanden vursderast å vera stabil. I Vang trur ein at kongeørna utgjer mykje av tapa. Men det er vanskeleg å påvise og dokumentere skade, og funn av kadaver. Det er registrert 3 revir i Vang.

I Vang fordelar tapet og erstatta sau og lam slik frå 1999-2017:

Når freda rovvilt skadar eller drep husdyr, kan ein etter søknad få erstatning for tap og følgeskader. Erstatningsordninga er heimla i viltlova § 12 a, og vert regulert av eigen forskrift.

Beredskap:

Vang kommune har eige rovviltutval med medlem frå beitelaga, tamreinlag, skadefellingslag og ordførar som leiar. Dei har 2 møter i året, før og etter beitesesongen. Dei går igjennom blant anna gjennom beredskapsplan ved akutte angrep av rovvilt, som blir revidert kvart år og vart vedtatte fyste gong i kommunestyret i 2002.

Beredskapsplanen har rutiner for arbeid ved rovviltangrep og søknader om fellingsløyver og ansvar for de kommunale skadefellingslaget. Fellingsleiar er engasjert av kommunen og skadefellingsleiar sett saman, har ansvaret for drift og organisering av det kommunale skadefellingslaget.

Fylkesmannen har vakttelefon i beredskap og varslar kommunen og skadefellingslaget, beitelag på SMS om skade/angrep i regionen.

Kommunen i samarbeid med beitelaga søker om midlar til førebyggjande og konfliktdempende tiltak.(FKT-midlar) Tilskotsordninga er heimla i Forskrift om tilskot til førebyggjande tiltak mot rovviltskader og konfliktdempande tiltak.

Tiltak som har vore søkt om og har fått tildelt midlar er ekstraordinært tilsyn med kadaverhund og kurs i bruk av kadaverhund. Desse tiltaka har ikkje vore nytta dei siste åra.

Tiltak:	Ansvar	Når
Opprette beredskapsareal ved akutte angrep av freda rovvilt	Beitelag/kommunen	2020
Årleg revidering av beredskapsplan	Rovviltutvalet	Årleg
Årleg søknad om FKT-midlar	Beitelag/kommunen	Årleg
Få godkjent ein kadaverhund i kommunen	Beitelag	
Ha eit operativt fellingslag - fellingsleiar/lag godkjennast av kommunen i for 2 år om gongen.	Fellinglaget	Kvart 2.år
Aktiv tilsyn. Rovdyr kan fellast ved direkte angrep på bufe og tamrein - Viltlova § 11	Beitelag	Årleg
Dokumentere funn av kadaver. Søkje fellingsløyve ved aktivitet frå rovdyr	SNO/Kommunen	Ved skade
Gjennomføre førebyggjande tiltak dersom dei er økonomisk forsvarlege og fungerer.	Beitelag/Kommunen	

6.3 Manglande og dårlege gjerder

En stor utfordring for beitenæringa er at det blir stadig fleire dårlege gjerder. Desse utgjør også ei fare for både beitedyr og vilt. I tillegg fører det til store utfordringar med at beitedyr kjem på avvege. Fleire og fleire eigarar av landbrukseigendomar utan dyr vedlikeheld ikkje gjerdene sine, men fjernar dei. Nye eigarar av landbrukseigendomar kjenner ikkje til gjerdeplikten. Dette gjev grunnlag for konflikstar. Ei løysning på nokre av disse konfliktane kan vere å etablere gjerdelag av grunneigarar som set opp sperregjerder mellom innmark og utmark.

Tiltak:	Ansvar	Når
Informere gjennom media og internett om gjerdehald		Årleg
Kvar enkelt grunneigar (også utan husdyr)sjekker egne gjerder kvart år.	Grunneigar	Årleg
Gjerderestar og dårleg vedlikehalde gjerder skal fjernast	Grunneigar	Årleg
Beitebrukaren og andre som kjem over dårlege og uforsvarlege gjerder melder frå til kommunen som melder ifrå til grunneigar.		
Kommunen kan gjera vedtak om fjerning av gjerde som er til fare for beitende bufe, når gjerdehaldar ikkje viser vilje til å etterkomme det kravet han har på	Kommunen	

seg til å rydde opp etter §15 i Lov om dyrevelferd. Mattilsynet kan bruke opptrappende verkemiddel t.d tvangsmulkt Gjerdelova §§3 og 5 Dyreverlova §29		
---	--	--

6.4 Jakt og jegerinteresser

Årleg vert det hausta store verdiar gjennom jakt i utmarka. Det gjev eit økonomisk utbytte, men også rekreasjonsverdien har stor betydning for mange. Det meste av jakta føregår med laushund. Beitedyr som ikkje er sankt før jaktstart kan føre til konflikstar. Samtidig bidreg jegerane med å finne og varsle næringa om dyr i utmarka seinhaustes. Jegerar har også vore med på å felle dyr som ikkje har latt seg sanke.

Jegerar og turgåarar er stort sett flinke til å melde frå om sjuke eller skadde dyr og kadaver. Det må vektleggjast å oppretthalde denne kontakten. Det er viktig for eigarane av beitedyra at det blir gjeve beskjed om det blir oppdaga noko uregelmessig.

Det er viktig at beitebrukarane og jegerane har kontakt/dialog før jakta starter om å sleppe jakthundane laus når hjortejakta startar 1. september.

Tiltak:	Ansvar	Når
I beiteområdet med konflikt bør småviltjakt med hund utsetjast til 20.oktober	Jeger	

6.5 Laushund

Laushund er vorte eit problem, spesielt i hytteområder og høgt til fjells. Her er det større tettleik av hundar som då er ei utfordring for beitenæringa. Hundar har m.a skremt sau til dei blir sprengt og døyr. Det er liten respekt for bandtvang mellom ein del hundeeigarar. Dette fordelar seg og generelt utover heile kommunen.

Vang kommune har utvida bandtvang til 20. oktober. Noko som bør få meir publisering. Den ordinære bandtvang etter Hundelova er 20. august.

Hundar og auka ferdsel i beiteområda kan vere ei utfordring dersom det ikkje blir tatt omsyn. Laushundar sommarstid kan vere eit problem for beitenæringa men og for vilt på vinterstid.

Det er mogleg å ta sauereinheitsbevis på hund. Bevisa må ikkje være eldre enn to år. Eit tiltak vil vera å inn legge inn krav om sauereinsbevis for hundeeigarar. Dette som ei oppfordring til sameiger og grunneigarlag til å innføre same krav i sine områder.

Tiltak:	Ansvar	Når
God informasjon og publisering om forskrift om hald av og bandtvang for hund i Vang kommune.	Kommunen	
Melde frå til hundeeigar/ politi om laushund eller om nødvendig avlive.	Beitebrukar	
Oppmodning om sauereinsbevis for hundegarar	Hundeeigar	

6.6 Attgroing

Attgroinga er ei stor utfordring både for beitenæringa og annan allmenn bruk av utmarka i mange områder i kommunen. Fråværet av beitedyr og klimaendringer bidreg til attgroing. Einer og bjørk spreier seg, og grana kjem etter og tek etter kvart overhand.

Dette fører til at beitegraset mister lystilgang og blir borte. Tidlegare var seterdrifta svært utbreidd og eit heilt nødvendig livsgrunnlag for landbruket i kommunen. Det vart hogd mykje ved til ysting og det vart og hausta planter i utmarka som vart brukt som fôr. Dette førte til at landskapet vart skjøtta på ein helt annan måte enn i dag.

Ryddetiltak i utmarka med fjerning av busker og kratt fremmer lystilgangen til bakken. Lys fremmer veksten av beitegras og er det beitedyr i området er det stor sannsynlegheit at dei vert trekt mot disse områda og begynner å beite der.

Tiltak:	Ansvar	Når
Rydde og holda vedlike beiter og reksler	Grunneigar	
Økonomisk stimulanse ved bruk av Smil- midler.	Beitebrukar	
Påvirke sentale myndigheiter til å gjeve rammevilkår som stimulerer til beitebruk	Faglaga	
Halde oppe beitetrykket. Fleire beitedyr av sau og storfe	Beitebrukar	
Økonomisk tilskott til investering, for eks sperregjerder, klopper m.m.	Beitelag	

6.7 Storfe i utmark

Fleire storfe og spesielt ammekyr i utmark fører med seg nokre nye utfordringar. Store, tunge dyr og kyr som ofte har med seg kalv kan gje auka press på gjerder m.m. Store flokkar med storfe kan gje meir opptraking på samleplasser og saltsteinsplasser bl.a. Kyr med kalv kan og ha sterke morsinstinkt og krev at folk som ferdas i utmarka er særleg merksame. Spesielt viktig er det for dei som går tur med hund. Desse bør gå omveg når de møter storfe i utmarka, då storfe kan reagere på hundar.

Det er derfor viktig med god informasjon særleg i turområder der mange er innom, med info om kva for forholdsreglar ein bør ta der ein ferdas med hund. Dette bør det også informerast om på tilsynsplakatane som står rundt om.

Tiltak:	Ansvar	Når
Sette opp plakatar på plasser der storfe ferdast og beitar.	Beitelag	2020-2023
Informasjon om ekstra ordinært bandtvang		Årlig

6.8 Interessesmotsetningar ved bruk av beiteområda

Med dei store utmarksareala som er i Vang, er ikkje for lite beite noko problem enno. Når ein skal vurdera kommunen sine utmarksareal som beiteressurs, må ein ta med historiske fakta, tilgjenge og areala sett i høve til andre verdiar m.a. hytteområde med høveleg friareal. I desse områda har menneskeleg aktivitet og trafikk auka i takt med hyttebygginga. Konflikt mellom beitedyr og hundehald er kjende. I tillegg kan vegar og turstiar inn i aktuelle beiteområde føra til auka uro. Men i mange tilfelle har det vist seg at sambruk beite/turisme/reiseliv kan vera positivt som t.d. publikum si oppleving av husdyr i kulturlandskapet og i nærleiken av reiselivstiltak.

Konfliktsituasjonar kan vera:

- *hytteeigarar som ser på beiting inn til hyttene som svært generande og forstyrrande, noko som kan minske verdien av hyttene*
- *konfliktar mellom hundar og husdyr*
- *gjerde*
- *vedtekne kjerneområde for rovvilt*
- *husdyr på utmarksbeite m.o.t. viltbiotopar/jakt*
- *kombinasjonen reinsbeite og husdyr*
- *tilhøvet til utnytting av beitene og verneskog*
- *beiting av dyr etter trafikerte vegar og tunnellar.*

Viktig med saklig informasjon frå beitenæringa til dei øvrige samarbeidspartane. Tilgang til og bruk av ressursar må ein ta opp for å hindre/løyse konfliktar. I denne samanheng er det viktig at landbruksnæringa tek opp dei aktuelle problemstillingane i fellesskap og ikkje som enkeltpersoner.

Brakarinteressa for utmarka er mange. Dette gjer det og utfordringar for beitebruken. Ved å dokumentere vegetasjonen og finne beiteverdien verdien av beite vil dette vera eit hjelpemiddel for god planlegging og utnytting av utmarksressursane ein har.

Tiltak:	Ansvar	Når
Informasjon om beiting og gjerdning	Beitelag	

Alle tiltak/planer i beiteområdet skal leggest fram for beitebrukerne til uttale på eit tidligast mogleg stadium og i alle tilfeller før vedtaket blir fatta		
Vegetasjonskartlegging av heile kommune- viktig verkty for planlegging og bruken av utmarka.	NIBIO	2020-2022

6.9 Radioaktivitet og nedføring på husdyr

Etter Tsjernobyl -nedfallet i 1986 vart det kassert store mengder slakt. For å unngå å slakte og kassere dyr med for høge konsentrasjonar av radioaktivitet cesium, vart det i løpet av hausten 1986 og våren 1987 utvikla metodar for måling av radioaktivitet cesium på levande dyr av småfe, storfe og rein.

Måling av radioaktivitet i levende dyr blir oftast gjennomført av Mattilsynet. Det er fyrst og fremst for kontroll av sau og rein. For kvar saueeigar eller beitelag blir det målt 10 - 15 sau. Avhengig av konsentrasjonar i dette utvalet blir heile flokken enten godkjent for slakting eller ikkje.

Det blir forå med reint fôr for å redusere høge konsentrasjonar av radioaktivitet cesium i kjøtt og mjølk. Relativ kort biologisk halvering gjer det mogleg å benytte "nedføring" for å redusere høge konsentrasjonar av radioaktivt cesium i kjøtt og mjølk.

I praksis blir dyra tekne inn frå utmarksbeite og gjeve fôr med minst mogleg innhald av radioaktivitet cesium. Nedføringsperioden kan variere frå to til ti veker avhengig av radioaktiv forureining i dyret. I mange tilfelle beiter sau som vanlig, berre på dyrka mark i staden for utmark.

Tiltak:	Ansvar	Når
Dyr frå observasjonsområdet skal framstillast for måling før slakting. Målte dyr skal vera representative for området og hovedsank skal vera seinast 3 dagar etter måling.	Beitebrukar/Mattilsynet	Årlig

6.10 Dyremerking

Føremålet med merkesystemet for småfe og storfe er å sikre ei effektiv førebygging og handsaming av dyresjukdommar gjennom identifikasjon og registrering av dyra.

Storfe skal ha gule øymerker i kvart øyra der det står (Statens dyrehelsetilsyn), NO (Norge), og eit 8-sifra nummer. Dette kan vera nummeret til eigaren eller tidlegare eigarar. Derfor er det viktig at på storfe har eit eige merke for namn på eigaren. Småfe skal ha eit øymerke med same informasjonen, men og ulike farge på øymerka for kvar besetning.

I beitetida vil de nye merkene gjera det lettare å kjenne dyra utan å måtte handsame dei heilt nøye. Ulike farger hjå merkene til sau gjer det lettare å finne ut kven eigaren er, men og blant storfe. Mattilsynet har tilsynet med merkesystemet og korleis det vert brukt.

Tiltak:	Ansvar	Når
I tillegg til påbudt individmerking skal alle beitedyr merkas med navn til dyreeigar	Beitebrukar	Årlig
For småfe kan kvar enkelt besetning ha ulike fargar på øyremerka og informasjon opphengt for kven sin besetning den høyrer til.	Beitebrukar	Årlig

6.11 Dyrevelferd

Om lov om dyrevelferd. Ot.prp.nr.15 (2008-2009)

Formålet med loven er å fremme god dyrevelferd og respekt for dyr. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare og unødige påkjenninger og belastninger. Enhver som påtreffer et dyr som åpenbart er sykt, skadet eller hjelpeløs, skal så langt mulig hjelpe dyret. Dersom dyret er et dyr fra dyrehold eller storvilt, og det ikke er mulig å yte god nok hjelp, skal eieren eller politiet varsles umiddelbart. Enhver som har grunn til å tro at dyr blir utsatt for mishandling eller alvorlig svikt vedrørende miljø, tilsyn og stell, skal snarest mulig varsle Mattilsynet eller politiet.

Kunnskap om dyra si åtferd er viktig. Det gjeld å unngå ulykker og å auke trivselen til dyra og dermed oppnå betre avdrått. Et gammalt ord seier at dyr vert slik som de vert handsama. Det er stor skilnad på dyra, noko kjem av arv og noko av miljø. Å gjera dyra slik at dei vert redde for folk er enkelt, det er nok med slag og spark. Dyr som også vert engsteleg har og dårlig tilvekst.

Det gjeld å oppnå positiv kontakt, vere rolig og bestemt og ikkje vise at du er redd. Lokke dyret til deg i staden for å gå bort frå det. Ei hand på dyreryggen gjev ro.

Tiltak:	Ansvar	Når
Det skal vera tilsyn i alle beiteområda minst ein gong pr veke. -Dyrevernlova §10	Beitebrukar	
Slepp berre friske og livskraftige dyr. Ikkje slepp morlause lam under 8 veker - Forskrift om velferd for småfe §25	Beitebrukar	
Vurdere beitemengden og denne skal vera tilfredsstillande før slepping. - Dyrevernlova §10	Beitebrukar	
Nytte godkjent transportmiddel med tilstrekkeleg plass. På-og avlasting skal skje utan fare for dyra.- Forskrift om transport av levende dyr §§4,21		

6.12 Sjukdomar på beite dyr

Stort sett må all beitebruk sjåast på som positivt for dyra. Tradisjonelle driftsløysingar for storfe, sau og geit gjev minimale muligheiter for mosjon i vinterhalvåret. For at dyra skal holde seg friske og sunne skal de derfor ha tilgang på beite om sommaren.

I forskrifta om hold av storfe.F-1072 § 10. **Mosjon:** *Storfe skal sikres mulighet for fri bevegelse og mosjon på beite i minimum 8 veker i løpet av sommer halvåret. Dersom forholdene ligg til rette for det, kan mosjonskravet også oppfyllest andre tider på året. Dersom storfe ikke kan slippes på beite, kan det nyttes luftegård. Luftegården skal være godkjent av mattilsynet før det tas i bruk. Bestemmelsen om fri bevegelse og mosjon gjelder ikke for ukastrerte hanndyr eldre enn seks måneder. Frem til 1.januar 2013 gjelder ikke kravet storfe som holdes i løsdrift.*

Sjølv om det er positivt at dyra vert slept på beite utsettast dei samtidig for en del helsefarer som er uaktuelle mens de står på båsen eller i bingje.

Alle våre beitedyr er utsatt for ulike typer bendelorm og rundorm. Disse innvollssnyltarane vil normalt forårsake redusert tilvekst hos dyra. I enkelte tilfelle kan dei bli riktig sjuke og magre av. Dødsfall kan også førekoma sjølv om dette er sjeldan.

Tiltak:	Ansvar	Når
Behandle beitende dyr for innvollssnyltare og bendlorm	Beitebrukar	Årleg

6.13 Samarbeid med andre næringer/organisasjoner

Bruk av utmarka til fritidsaktiviteter og næringsutvikling er i stadig utvikling.

Det blir satsa bl.a. stort på å utvide tilbudet innan sykling i regionen. Det er viktig at beitenæringa og landbruket elles blir teke med på råd når nye trasear og anlegg for sykling skal planleggast.

Det er også viktig at det blir teke omsyn til beitenæringa ved planlegging av skogsdrifter. Det har skjedd at tømmervelter er lagt oppå gjerder som tilhøyrar beitelaga, og dette må det jobbast for å førebygge i framtida. Køyreskader kan også vere ei utfordring for beitedyr.

Målet er at beitebruksplanen og kartet vil gje eit bedra grunnlag for planlegging av skogsdriftene.

Plassering av saltsteiner og bruk av bjøller er andre tema for diskusjonar. Saltslikkesteiner kan spreiaast i terrenget, men det er viktig at de ikkje blir plassert på stader der det utifrå andre brukarinteresser ikkje er ynskjeleg at dyra samlar seg i lengre periodar, som ved parkeringsplasser, plantefelt, turistbedrifter og hytter.

Husdyreigarane bør også tenke over om det er nødvendig å ha bjøller på alle vaksne dyr den tida dyra går på innmarksbeite vår og haust, dersom det er til sjenanse for folk som bur slik til.

Tiltak:	Ansvar	Når
Setja opp informasjonsplakater på godt synbare stader om bandtvang, beiting,	Beitebrukar	Årleg
Varslingstelefon for funn av sjuke/skada/døde husdyr i beiteområder.	Beitelag	
Beitebrukarane syter for faste saltingsplasser, gjerne med saltingsautomater. Salting skal skje i god avstand frå vegar og byggninger	Beitelag	

6.14 Turke

Året 2018 vil ein hugse som eit turke år. Sist det var slik ekstrem turke var på 1940-talet. Dette førte til dårlige avlingar. Her vart det då brukt utmarksbeite som ersatning og mange hadde dyr lenger ute på beite enn normal år.

I slike år vil det då vera viktig å utnytte utmarksbeite mest mogleg, samt beite generelt. Her vil det og vera utfordringar. Ein såg at i besetingar endra beitemøster og beiteområda. Og beite ikkje i dei omådanane som dei vanlegvis beite. Dette kunne å vera tilgang til vatn som var årsaken.

Tiltak:	Ansvar	Når
Utnytte utmarksbeite ved turkesumrar		

6.15 Organisering av beitelag

Vang kommune er organisert med 4 beitelag. Enkelte områder frå Kvam, Thorpe, Tveit og Kviissyndin er ikkje med i beitelag, samt i Øye beitelag der det ikkje er med storfebesetningar 13 Storfe og 3 sau besetningar.

Tiltak:	Ansvar	Når
Organisere alle beitebrukere inni i aktive beitelag	Kommune/beitelag	2021

7.0 KARTDEL

- Kart med oversikt over viktig beitebruksmessige forhold har stor nytteverdi.
- Vegetasjonskart
- Sankekveer, saltsteinar og andre investeringar i beiteområde.

Tiltak:	Ansvar	Når
Kartdelen	Kommunen/beitelag	2020